

Galten Smedeskov.

Af August F. Schmidt.

Fra *Galten Sogn* (Framlev Herred), der har gode lermuldede Jorder (7,0 til 7,7 ha til en Tønde Hartkorn), haves der kun Beretning om 2 Oldtidshøje¹), og der er nu slet ingen synlige Oldtidsminder i det 867 ha store Sogn. På det bakkede Terræn i Sognets nordlige Del er der fremdraget nogle Grave fra Jernalderen, indeholdende Oldsager af Bronze (Drikkehorn og Fibulaer), Sølv og Guld samt Lerkar.

Skove har forhindret Bebyggelse her allerede i Stenalderen. Galten Sogn er en Skovbygd; Rester af den sammenhængende Oldtidsskov har vi i Småskove som Galten Smedeskov, Lillering Skov, Skoven ved Christinedal, Høver Skov, Østerskov ved Låsby, Flensted Skov – ligesom Landsbynavnet Skovby erindrer om fjerne Tidens Storskov i Egnen.

Stednavnet *Galten* (1361 Galtenn) hører formodentlig til det ældste Navnelag i Framlev Herred. Sidste Led antages i Almindelighed at være Ordet Tun »Indhegning«, medens Forleddet af Kristian Hald er blevet forklaret af Ordet Galge i dets oprindelige Betydning »Stang«, bøjelige Gren«²). Hald regner nu dog med, at Forleddet snarere er Dyrenavnet Galt, vestnordisk galtr. Navnet synes i hvert Fald at oplyse om gammelt Agerbrug og Husdyrbrug.

Galten Sogn havde i 1688 ialt 8 Gårde, hvis Hartkorn var 51,55 Tdr. Endvidere 1 Hus med 0,03 Td. Hartkorn. Anden skyldsats Jord var på 3,07 Td. Hartkorn. Sognets Hartkorn var da ialt: 54,65 Tdr. Dets dyrkede Areal var ialt 270,2 Tønder Land³).

I Markbogen for 1683 (Nr. 1171, Matrikelsarkivet) oplyses på sidste Blad, at den til »forskrevne Galten tilliggende Skov bestaar ungefær af halv Eg og halv Bøge Træer, hvor udi findes Træer tjenlig til Bygningstømmer, med mangfoldige unge Risbøge og Risege. God Underskov af Hessel,

Til trykning af denne afhandling har Storrings-Stjær-Galten kommune bidraget med 100 kr., hvorfor bringes en oprigtig tak.

Skovabild, Elle, Birk, Vier (Vidjer), og (...)⁴) som Hans kongl. Mayst. og Selvejrbønderne er tilsammen udi participeret⁵). Dog Selvejers Skovsparter i gl. Tid er bleven afdelt og indsteenit⁶), og kan derpaa aarlig fedes som specialiter hos hver Mands Navn findes antegnet«.

Her hentydes til Markbogens Oplysninger, af hvilke det fremgår, at der i Galten Sogns Skove i 1683 kunde fedes 21½ Svin på Olden. På Sognets 8 Gårde boede 9 Bønder det nævnte År. På Gård Nr. 1 residerede Rytterbonden Lauris Rasmussen. Nr. 2 benævnes »Noch En Halgaar«. Nr. 3 indehaves af Søren Frandsen. Nr. 4 af Karen Knudsdatter og Peder Jensen. Peder Jensens Halvgård var Børnegods, tilhørte umyndige Børn. Nr. 5 ejedes af Søren Knudsen. Nr. 6 af Herlof Jensen. Nr. 3–6 var Selvejergods. Nr. 7 var en Ryttergård, der beboedes af Peder Lauridsen og Peder Andersen. Nr. 8 var ligeledes en Ryttergård, hvor Mændene hed Peder Michelsen og Peder Rasmussen. Nr. 9 var en Halvgård, beboedes af Jens Christensen og var Sognepræstens Anneksgård (Præsten bor i Storning). Endelig var der Husmand Thomas Mortensen, der kun havde et lille Jordtilliggende.

Fem af Galten Sogns Bønder var Fæstere og hørte til Skanderborg Rytterdistrikt (1670–1767), medens de øvrige var Selvejere. Den *Skov*, de Galten Bønder 1683 var delagtige i, kan kun have været den nuværende *Smedeskov*, der findes i Sognets Nordøsthjørne. Skoven nævnes ikke med Navn i Markbogen 1683, men på Galten *Østre March* anføres nævnte År Navnet *Smed Agger* (=:Agre). Dette Fald må have været tillagt som en Del af Bysmedens Løn, og da Faldets Beliggenhed på Østermarken uden Tvivl må have haft topografisk Forbindelse med Sognets Skov, er der god Grund til at tro, at det er Marknavnet *Smedeager*, som senere hen er blevet overført som Navn på den nærvedliggende Skov. Om denne findes der en Del Oplysninger i et *Tingsvidne*, der efter Begæring blev udstedt 9. Juni 1763 »angaaende Skifte og Deling over et stykke Krat, kaldet *Galten Smeje* (*Smien*) paa Galten Mark«. Da dette Tingsvidne om Smedeskovens Skifte og Deling er af ikke ringe lokalhistorisk Værdi, gengives det i det følgende dels som Referat og dels som Citater.

Den 19. Maj 1763 mødte Fuldmægtig Lorentz Stephansen (ca. 1734–1774), Prokurator i Skanderborg, på Major og Overførster Friederich Pultz' Vegne og fremlagde en Rettens Stævning angående upartiske Mænds Udmeldelse til at skifte og dele et Stykke Krat på Galten Mark, *Smien* kaldet.

Stævningen, der blev læst, påskrevet og protokolleret, indledtes med, at Friderich Carl Muncheberg, Doctor juris utriusque⁷⁾, og kongelig Majestæts Byfoged i Skanderborg samt Birkedommer i det Skanderborgske Rytterdistrikt, gjorde vitteligt, at Major og Overførster Friederich Pultz i Skanderborg har andraget,

»hvorledes at der paa Galten Mark Østen for Byen skal være et Støcke Krat, bestaaende af Ege og Bøge Opvejt, samt Esk og Hessel, som ej skal være skift og deeled imellem Byens Beboere, der ere Hans Majestæts Rytterbønder og Selveierbønder. Og som det eragtes høi fornøden, at samme Krat til dets desbedere Conservation⁸⁾ vorder skiftet og deeled, at ennhver kand viide sin Deel at svare til, agter velbemelte Hr. Major og Oberførster Pultz saadant lovlig at lade skee ved uvillige⁹⁾ Mænd. Til hvilchen Ende hand denne Stevning har væred begierende; hvorved samtlig hans Majestæts Rytterbønder og Selveierbønder i fornevnte Galten indkaldes for mig i Rette(n) at møede paa det Schanderborgske Rytter Districtz Bircketing Torsdagen dend 19 de Mai førstkomende for uvillige Mænd at høre udmeldet til at syne dette Krat, *Galten Smeje* kaldet, samt skifte og deele samme imellem Rytterbønderne og Selveierbønderne, saafremt ellers de sidste kand lovlig beviise sig at tilkomme Lod og Deel deri, med Skiøder og Adkomster. Paa Aaestedet at møede hvad Dag og Tiid dertil ved Retten bliver determineret¹⁰⁾, og endelig at høre Forretningens Afhiemling ved Rætten næste Tingdag derefter, ligesom og berørte Selveiere indstevnes, for paa Aastæden at fremkomme med hvad Skiøder og Adkomster, der kand give dem Rettighed til at faae Lod og Deel i berørte Krat, da derpaa straxsen skal blive kiendt. De Beboere, hvis Marcker grændser til Galten March, hvor dette Krat findes, nemlig *Schoubye* og *Lundgaard*¹¹⁾, bliver ligeleedes til fornevnte Tiider og Stæder at møede indstevnede, for om de noged ved Forretningen kunde have at sige og erindre. Og ligesaa stevnes kongel. Majestæts Skourider Sr.¹²⁾ Peter Mønster i *Stoering*¹³⁾, tilligemed hans i Embedet adjungerede Søn, Skourider Sr. Christian Mønster sammesteds, og Skoufoged Johan Pedersen i *Schiørring*¹⁴⁾, under hvis Beridt og Opsyn Krattet ligger, for at hos og overvære dend agtende Syns og Deelingsforretning. Endelig anmeldes ogsaa denne Stevning for Hr. Cammerraad og Reigimentsskriver Moldrup¹⁵⁾, for om hand maatte behage Forretningen ligeleedes at overvære og kunde have noged paa Rytterbøndernes Vegne derved at erindre. Parterne medtager, hvad til Oplysning tienlig eragtes, da eenhver Ret skal blive vederfaret. Til Vitterlighed under min Forsegling. Schanderborg dend 9de Maij 1763. – Denne Stevning er rigtig forkyndet dend 10 de Maij. Saa sandt hielp os Gud og Gud og hans hellige Ord, Johan Michelsen. Mads Laursen. (De to Mænd er Stævningsmænd). – Læst for Rætten paa det Schanderborgske Rytter Districtz Bircketing dend 19 de Maij 1763 og protocoleret testerer¹⁶⁾

I. Fogh¹⁷). – Hvorefter Sr. Stephansen begierede Rættten behagelig ville udmelde 8 uvillige Dannemænd til saadant at forrette i Følge Stevnemaalet. – Thi skeedte Udmeldelsen saaledes som følger:

Her af Rættten er i Dag udmeldet efterskrevne Dannemænd, nemlig Peder Hougaard i Farre, Jens Nielsen i Toustrup, Jens Michelsen i Rode, Ole Pedersen i Sielle, Niels Pedersen og Anders Leth i Schibye, Jens Nielsen i Stiær og Anders Nielsen i Laasbye¹⁸) til at syne et Styck Krat paa Galten Marck Østen for Byen, Galten Smeje kaldet.«

Efter at det af Selvejerbøndernes Skøde var erfaret, at de havde »Rettighed udi Skov og Krat paa Byens Marcker, og følgerig ogsaa Deel og Part udi . . . *Galten Smeje*, som samtlig tilstædeværende Bønder tilstoed at være og aldtid haver været til Fælleds for heele Byen, ligesom og Gresningen derudi fremdeeles, som forhen, bliver til Fælleds for samtlig Byemændene, blev Krattet af os synet og efterseet, og befandtes at bestaae af Eege og Bøge Opvext samt Esk, Hessel og Torn, som naar det bliver vel fredet, kand med Tiiden blive en kiøn Støck Skou. Derpaa skiønnede vi at være rettest og bæst, at Krattet for første blev deelt i 2 de Hovedparter, foruden et smal Stycke i dend vestre Ende af Krattet, *Smede Riis* kaldet, og et Støcke i den nordre Ende, *Bøgeholtet*¹⁹), kaldet, dend eene Part til Kongens og dend anden til Selvejerne, saa at enhver kunde have sit for sig selv paa et Stæd, foruden de bemelte 2 de smaae Stycker, og at hvem der frit den væsterske Part af Hovedkrattet, som nærmest Byen, skulde tillige have det Stick, *Smede Riis* kaldet, og hvem der fick dend østerste Part af Hovedkrattet, som lengst fra Byen lig(g)ende, skulde tillige have det Støick *Bøgeholtet* kaldet. Og da dette var besluttet og samtykt samt givet i Rytterbøndernes Val(g) at tage hvilcken Part de vilde, enten dend væsterste eller den østerste, som meldt, tog Rytterbønderne til Kongen dend første, nemlig den væsterste Part, da Selvejerne alt-saa fik dend østerste Part, hvorpaa vi eftermaalte Krattet for at erfahre, hvormange Faune enhver Gaard efter sit Hartkorn kunde tilkomme, og derefter atter maalte og sadte Skiæl saaledes: Vi begyndte fra Væsten og gik i Østen i den syndere Side af Krattet, og fra Øster til Vester i den nordre Side, hvori da 1. Laurs Rasmussens og Jens Rasmussens paaboende Ryttergaard blev tilmaalt sit Skifte 47 Faune breed i syndere og 45 Faune breed i den nordre Ende, og derpaa sat 2de trebunden Skiæl, et i syndere og et i nordre Ende med Flint og Kul under²⁰). 2. Jens Pedersens og Frands Pedersens paaboende Ryttergaard ligesaa sit Skifte, 31 Faune breed i syndre og 30 Faune breed i nordre Ende, hvor og blev sadt 2de trebundne Skiæl, et i syndre og et i nordre Ende. 3. Anders Simonsens og Niels Iensen Stiærs paaboende Ryttergaard, sit Skifte 29 Faune breed i syndre og 28 Faune breed i nordre Ende, hvor ligeleedes blev sadt 2de trebunden Skiæl, et i syndre og et i nordre Ende. 4. Frands Simonsens paaboende Annexgaard, sit Skifte 14½ Faune breed i syndre og 14 Faune breed i nordre Ende, ligesaa

tvende trebundne Skiæl, et i syndre og et i nordre Ende. 5. Selvejer Anders Knudsen blev dernæst tilmaalt sit Skifte 43 Faune breed i syndre og 42 Faune breed i nordre Ende, hvor og blev sadt 2de trebunden Skiæl, et i syndre og et i nordre Ende. 6. Selvejer Niels Iensen, sit Skifte 43 Faune breed i syndre og 42 Faune breed i nordre Ende, ligeledes sadt i 2de trebundene Skiæl, et i hver Ende. 7. Selvejer Iens Herlevsen 29 Faune breed i syndre og 28 Faune breed i nordre Ende, hvor og blev sat 2de trebunden Skiæl, et i hver Ende. 8. Selvejer Knud Jensen fik saa sit Skifte derfra til Skiellet til Schoubye Marck, som ej kunde maales til noget vist, formedelst Krattets Ulighed ved Skiellet.

Hvilcke forbemelte Skifter alle gaar i Synder og Nord med Enderne, og med syndre Ende støder paa Byens Agger Iord samt med nordre Ende paa *Bøgeholtet*, og er hver Skifte 150 Faune lang ungeferlig²¹). Derefter blev forbemelte lidet Stykke af Krattet *Smede Riis* kaldet, maalt og deelt imellem Rytterbønderne og Annexgaarden saaledes:

Begyndt fra Øster til Væster, da Laurs Rasmussen og Iens Rasmussens paaboende Ryttergaard blev tilmaalt sit Skifte 19 Faune breed i syndre og 19 Faune breed i nordre Ende, og derpaa sadt 2de trebunden Skiæl, et i hver Ende. Iens Pedersen og Frands Pedersen, ligesaa 16 Faune breed i hver Ende, hvor og blev sadt 2de trebundne Skiæl, et i hver Ende. — Anders Simonsen og Niels Iensen Stiær ligeledes 17 Faune breed i hver Ende, hvor ligeledes blev sadt 2de Skiæl. Annexgaarden Frands Simonsen fik saa det øvrige af Krattet til Byen ud, som ej kunde maales til noget vist formedelst Krattets Ulighed i Enden. Og gaaer disse Skifter, ligesom de andre, i Synder og Nord med Enderne, og alle Skiællene med Flindt og Kull underlagt. — Hvad angaar det forbemelte *Bøgeholtet* kaldet, da vilde Selvejerne selv deele samme imellem sig siden, og hvorfore altsaa ey af os blev maalt imellem dem eller sat Skiel. At vi saaledes haver synet og forrettet det ligeste og retteste, vi har kundet skiønne, bliver med vore Hænders Underskrift og eedelig Afhiemling for Bircketings Retten tilstaaed og bekræftet. — Datum ut supra²²). Peder Houggaard, Iens Nielsen, Iens Michelsen, Olluf Pedersen, Niels Pedersen, Anders Læth, Iens Nielsen, Anders Nielsen. Læst for Rættens paa det Schanderborgske Rytter Districtz Bircketing dend 9 de Iunij 1763 og protocoleret testr. I. Fogh.« — »Og afhiemlede saa de udmeldte Mænd samme deres Forretning under Eed med opholdene Fingere efter Loven, hvor paa de fra Retten blev dimiteret²³). Derefter fremlagde Knud Iensen i Galten een imellem Selvejerne dend 6.te Iunij sidst giorte Deeling over det Støcke af Kratted *Bøgeholdted* kaldet, som af de udmeldte Mænd og dend 31. Maij mellem Selveierne blev deele, hvilcken efter Begiering blev læst, paaskreven og protocoleret, lydende som følger: Anno 1763 dend 6.te Iunijus var vi underskrevne 4.re Selvejere i Galten forsamlede for at skifte og deele et Støcke Krat i *Galten Smeede*, nemlig dend nordre Ende af be-

melte Smeede *Bøgeholdtet* kaldet, som os ved Deelings- Forretningen udi bemelte Galten Smeede dend 31.te Maijus sidst blev tildeelt, og da har vi skiftet og deelt saaleedes som følger, neml. i 4 re Skifter, et til hver Gaard, og begyndte vi paa dend søndre Siide af Bøgeholdtet, nemlig ved det Skiæl, som var sat imellem Kongens og Selvejerens paa *Usetoft*²⁴⁾ og maalte ned i Nør, først til Knud Iensens Gaard 20 Faune, der satte vi 3 Steen, saa til Iens Herlevsens Gaard 20 Faune, der satte vi 3 Steen, saa til Niels Iensens Gaard 20 Faune, der satte vi 3 Steen, saa til Anders Knudsens Gaard 20 Faune, der satte vi 3 Steen. Dernæst begyndte vi paa den østre Siide af samme Bøgeholdt, nemlig paa søndre Siide ved den nordre Ende af Anders Knudsens det lange Skifte paa Langen (langs) ved *Struben*²⁵⁾ kaldet, der satte vi 3 Steen. Saa maalte vi liige som oven er meldt, need i Nør, først til Knud Iensens Gaard 20 Faune, der satte vi 3 Steen. Saa til Iens Herlevsens Gaard 20 Faune, der satte vi 3 Steen. Saa til Niels Iensens Gaard 30 ve Faune, der satte vi 3 Steen. Saa til Anders Knudsens Gaard 30 Faune, der satte vi 3 Steen ved Enden af Schoubye Marck, *Allout*²⁶⁾ kaldet, som er det norderste og sidste Skifte. At saaleedes rigtig og med alle vores Villie og Samtycke er passeret og tilgaaed bekræftes med vores Hænders Underskrift. Galten ut supra. Knud Iensen, Iens Herlevsen, Niels Iensen, Anders Knudsen. — Læst for Rættten paa det Schanderborgske Rytter Districtz Birketing dend 9 de Junij 1763 og protocoleret testerer I. Fogh. — Hvorefter Sr. Stephansen paa Hr. Major Pultzis Vegne var Tingsvidne begierende og Knud Iensen paa Selveierbøndernes Vegne Gienpart, som begge af Rættten blev udsted. — At saaleedes er passerit og tilgaaet bevidner med os de 8 te Tinghører, som da var skreven til Stocke²⁷⁾, naunlig Erik Hemb²⁸⁾, Peder Pedersen, Iørgen Iensen, Iens Andersen og Iens Basballe af Schanderborg, Iens Christensen og Rasmus Pedersen af Wrold samt Iørgen Mathiesen af Foerlev²⁹⁾. Dets til Bekræftelse under vore Hænder og Forseiglinger Actum Anno Die et Loco ut supra²²⁾).

F. C. Muncheberg.

I. Fogh.«²⁰⁾

Mændene skulde skifte og dele Skoven mellem Rytterbønderne og Selvejerbønderne, såfremt de sidste lovligt kunde bevise, at de tilkom Lod og Del deri. De udmeldte Mænd skulde møde Torsdag 31. Maj 1763 Kl. 9 Formiddag ved Smedeskoven for at fuldføre Delingsforretningen i Major Pultz' og andre vedkommendes Overværelse, så den inden næste Tingdag for Retten endelig kan af Mændene blive rettelig afsluttet. Udeblev nogle af Mændene idømtes de Straf. Underskrevet på Skanderborg Rytterdistrikts Birketing 19. Maj 1763 af F.C. Muncheberg. Den 9. Juni 1763 mødte for Retten på Major Pultz' Vegne hans Fuldmægtig Lorenz Stephan- sen af Skanderborg, der refererede til Bestemmelsen af

19. Maj. Samtidig var mødt Rytterbønderne, Selvejerbønderne og Anneksbonden samt de 8 udvalgte Mænd, som i Retten lagde deres skriftlig affattede Forretning, der efter Begæring blev læst, påskrevet og protokolleret. Mændenes Navne og Hjemsted nævnes nu igen, de skal syne Fælleskrattet *Galten Smeje*, og derefter skifte og dele det mellem Bønderne i Galten, der alle var til Stede sammen med Major Pultz, Skovrider Chr. Mønster og Skovfoged Johan Pedersen.

I 1683 var der 11 Beboere på Galten Sogns 8 Gårde foruden en Husmand. I 1763 er der omtalt 11 Mænd, som havde Lod i Smedeskoven. Der var da uden Tvivl 14 Gårde i Sognet, dette Antal fandtes i hvert Fald ved Udskiftningen 1781³¹). Som man vil se, er en Del af Bønderne i 1763 Efterkommere af Mændene, der anføres i Markbogen 1683.

1683 bor Lauris Rasmussen på Ryttergård Nr. 1. 1763 nævnes først af Bønder i Galten Laurs Rasmussen og Jens Rasmussen, der nok beboer de samme Gårde, som anføres Nr. 1 og 2 i 1683. – 1683 omtales på Gård Nr. 3 Søren Frandsen. 1763 har vi Frands Pedersen og Frands Simonsen. Disse Mænd kunde måske nok tænkes at være Efterkommere af Søren Frandsen, der 1683 var Selvejer i Galten. Han fik sin Gravsten, der i Galten gamle Kirke (erstattet 1884 af den nuværende) lå foran Alteret. Nu er den anbragt udvendig i Koret. På Stenen er Portrætter af Mand og Kone og Indskriften: »Salig ere de som hvile i Herren. Herunder hviler sl.: Søren Frandsøn barnefødt i Galten boede der og døde – udi hans Alders – Aar med sin kiere Hustru Maren Madsdatter barnefødt i Labing døde 1695 udi sit Alders 56 Aar de lefde i Ægteskab 31 Aar af Gud velsignet med 3 Sønner og 4 Døttre Gud gifve dennem en glædelig Opstandelse«³²).

Rytterbonden Peder Rasmussen 1683 beboede den Gård, der nu hedder *Porskjær* (Mt. 7 a). Han efterfulgtes af Rasmus Pedersen, dernæst Anders Simonsen, som nævnes 1763. Hans Fæstebrev er dateret 6.10.1769 og er oprettet med Frijsenborg, der havde købt Gården af Rytterdistriktet 1769. Anders Simonsen blev Ejer af Gården ved Skøde af 4.6.1781. Selvejeren Anders Knudsen 1763 er vel i Slægt med Karen Knudsdatter 1683, der boede på Selvejergård Nr. 4. Han kan også have været Efterkommer af Selvejer Søren Knudsen 1683, der uden Tvivl har været Efterkommer af den Bonde Knud Sørensen, Galten, der 1615 udstedte en kraftig Bøn om Jertegn³³).

Herlof Jensen, Selvejer 1683, er Stamfader til Selvejer Jens Herlevsen 1763. 1683 har vi Selvejer Peder Jensen, 1763 Selvejer Niels Jensen, vel nok af samme Familie.

I vore Dage har følgende 14 Gårde i Galten Skovarealer: Græsballenhøj (Mtr. 2 a), 1½ Td. Land. Galten Møllegård (Mtr. 2 c), ½ Td. Ld. En Gård i Bebyggelsen *Smedeskov* (Mtr. 3 e), 3 Td. Ld. Galten Søgård (Mtr. 4 a) 4 Td. Ld. Hørsøgård (Mtr. 5 a), 3 Td. Ld. Foldbjerglund (Mtr. 5 n), 3 Td. Ld. Engvangsgård (Mtr. 6 a), 1 Td. Ld. Porskjær (Mtr. 7 a), 3 Td. Ld. Nørregård (Mtr. 9 a), 3 Td. Ld. Gården Mtr. 9 ac, 1½ Td. Ld. Galten Skovgård (Mtr. 10 a), 4 Td. Ld. Galten Østergård (Mtr. 14 a), 1 Td. Ld. Sønder Skovgård (Mtr. 17 a), ½ Td. Ld. Gården Mtr. 21 a, 1 Td. Ld. Ialt 30 Tønder Land Skov³⁴). I Trap angives Sognets Skovareal til 17 ha.

En Samling Huse fra Nutiden hedder *Smedeskov*. Den lille Bebyggelse, hvor også findes et Hvilehjem, ligger smukt ved Smedeskoven, Galten Sogns skønneste landskabelige Pryd.

Tillæg. Der var i 1683 tre Vange i Galten Sogn. De blev 1781 udskiftede. Udskiftningen blev gennemført vifteformet, ikke stjerneformet, med Galten By liggende i Udkanten af Bymarken³⁵).

Sognets nordvestlige Vang hed 1683 *Graalangis Wang*. Forleddet grå hentyder vel til Bevoksningens Farve. I denne Vang fandtes disse Fald (Hovedinddelinger): *Offuen for Bechen*. – *Sanden*. Mager Jord. – *Ruwelt*. Måske det samme Ord som Rodvælte; Huller gravet omkring Træers Rod, når man vilde vælte dem. Altså Vidnesbyrd om Skovrydning. – *Knud Eng*. Knude hentyder snarest til ujævn Jordbund i Engen. – *Græsgalle*. Skrivefejl for Græsballer. I Traps Danmark, 4. Udgave, VII (1926–27), 217 nævnes i Galten Sogn *Greiszballe* (Formen er fra År 1343). Denne Lokalitet ligger imidlertid i *Skjørring* Sogn Nord herfor. Gården Græsballenhøj, Mtr. 2 a Galten, har fået Navn efter det i 1683 nævnte Marknavn Græsballe (Græsgalle). Balle betegner en jævnt stigende Forhøjning i Terrænet. – *Tollgaard*, Toldgaard. Forleddet kan muligvis være Plantenavnet Torn³⁶).

På *Østre March* fandtes 1683 disse Navne: *Moesen*. *Gammellose* og *Sølose* findes i vore Dage midt i Sognet, hvor der nu er 8 ha Mose. *Synder* (Faldet). – *Kieldbech* (Kildebæk). – *Smed Ager* (eller Agger). – *Maabierg*. Forleddet er snarest jydsk Mor »Mosejord, tørveagtig Jord«, »Sand, farvet mørkt eller næsten sort af Lyngens Levninger«. – *Uselle Toft*. 1763 *Usetoft*. Hentyder til dårligt Jordsmon. Det moderne Gårdsnavn *Usholt* (Mtr. 5 h) kunde måske være dannet i Allusion til det gamle Marknavn. – *Gienslycke*. Det er muligvis Planten

Gederams, der har givet Navn til denne Mark. Løkke betyder Indhegning. – *Ved Aaen*, Lyngbygårds Å, der danner Sognets Nordgrænse. – *Magballe*. Forleddet er nok »mager« og hentyder til Jordens ringe Kvalitet. – *Kors Ager*. Måske ved et Markvejskryds. Eller også har her i den katolske Tid stået et Kors på åben Mark. – *Nørby tofft* (Nordby Toft), Nord for Byen. –

På Vangen *Synder March* var af Fald Jord: *Første Fald*. – *Gammel Jord*. I vore Dage har vi *Gammelose* Sydvest for Galten. Gammel Jord var Områder, der i flere År havde helliget i Hvile. – *Høeholm* (Høholm). – *Pind Knud* (eller *Kud*). Navnet har obscøn Betydning. – *Offuer gammel Jord*. Det øverstliggende Stykke Gammeljord. – *Præst Dam*. *Præstedam* er nu Navnet på et Vandareal Sydvest for Galten. Har vel tilhørt Sognepræsten. I Markbogen 1683 for Storring Sogn nævnes *Præstedam* på Høver Bys Nordmark, der grænser til Galten³⁷). *Wlden Ager* (Ulden Ager). Hentyder til Bevoksning el. lgn. – *Felder Kier*. Felder betyder Fæled (Fæledkær), jfr. nedenfor. *Tot Merschen*, *Tødtmerschen*. Tottegræs »Katteslæg«, en simpel Græsart, der groede på Engområder. – *Brem Ager*. Bræmme »Rand, Kant«. Vel lidt bakket Terræn. – *Krogen*. Måske et afsidesliggende Areal. *Torsted Fald*, løber Øst-Vest. På Høver Østervang var 1683 en Lokalitet: *Thorkilde*. Hvis der har været et Gudehov i Høver, hvad J. T. Lundbye har ment³⁸), er det fristende at tolke Torsted og Torkilde som Vidnesbyrd om en Oldtids Torsdyrkelse i Egnen sydvestlig for Galten. – *Høgballe*. Fuglenavnet Høg i Forleddet. *Svin Dall*, *Suind Dall* (Svindal). – *Høns Knøsen*. Knøs betegner en lille Forhøjning, Bjergknold. – *Kock holm* (Kokholm), et Parallelnavn til Hønsknøsen. – *Hasvad*. Muligvis Has i Betydningen »Gærde, Skel«. *Schreder tofften* (Skræddertofte). Jfr. Smedeager. – I *Smidde Kier* nævnes 1683 *Sycke buscke* som Betegnelse på et Areal. Betyder vist Området med *Vidjebuske*.

Endelig skal anføres, at 1683 nævnes på Galten Søndermark: *Tærp*, *Terp* som Marknavn. Dette Navn er et sidste Minde om en Aflæggerby fra Galten, i 1329 skrevet *Galthen-thorp*. Denne forlængst nedlagte Bebyggelse erindredes endnu i 1880erne i Markbetegnelsen: *Terp Mark*. Stedet, hvor der mentes at have ligget en fire-fem Gårde, kunde da påvises. Der havde været et lille Vandløb tæt ved med en sammenfaldet Stenkiste, og der var en lille Mose tæt Øst for, kaldet *Fælleskjær*. Det Areal havde jo været Fælleskjær for Terpen. Et Sted, hvor der nu er blevet udgrøftet, stødte man på en hel Brolægning. Der havde også ligget en Smedie derude, for der er også blevet fundet Smedesinder her. Lidt oppe på

en Brink eller lille Forhøjning tæt Nord for et af Gårdstederne havde Meddeleren, Mads Kristensen, gravet en hel Snes gamle, brændte Mursten op, nogle af dem var grumme svære, det var Munkesten. De andre Gårde havde vist været opført af Træ og klinede Vægge³⁹).

Terp i Galten Sogn er en af de mange forsvundne Landsbyer, hvorom der fra forskellige Egne af vort Land findes Oplysninger. Forsvunden er også det 1488 nævnte *Kær(s)gaard* (1488 Kiergordt, 1497 Kiersgaard), *Kærgård*. – *Rivegård*, også i Galten Sogn (1438 Riffue go(r)dtz Jord), var en øde Gård både i 1438 og 1683. »Rifgaard« omtales 1683 i Markbogen: »en hal gaards Øde jord . . . findisz Ingen Bøggested till«. 1688 »Ruegaards ødejord«. Formen Ruegaard er en Fejlskrift. Rivegårds Forled er det samme Ord som Rev, Revle, der betyder et langt, smalt Areal, som hæver sig lidt over Omgivelserne. Den i Traps Danmark nævnte *Hulegaard* synes at bero på en Fejlskrivning. – Et usammensat Navn, som rent umiddelbart kunde gøre Indtryk af høj Ælde, nemlig det nu så bekendte *Klank*, er derimod som Bebyggelsesnavn af ganske ny Oprindelse, men det må vel være et gammelt Marknavn på Stedet (selv om det ikke er nævnt i Markbogen 1683). I så Fald er det sandsynligvis identisk med det norske Ord klank, der betyder »Klump« og sigter til en lille Forhøjning el. lgn.⁴⁰). Vest i Galten Sogn findes Lokaliteten *Taterhullet*, hvortil er knyttet Sagnet om en Tater, som her af sine egne blev dræbt og puttet ned i Vældgungen⁴¹). – Gårnavnet *Porskær* og Ejendomsnavnet *Lille Porskær* vidner om et Kær, hvori Planten Pors har floreret. Gården Porskær lå indtil 1876 inde i Galten (den hed da Lundgård), men blev så udflyttet til sin nuværende Plads Øst for Galten. *Galten Skovgård*, *Sønder Skovgård*, *Overskovgård*, *Sønderskovlund*, *Pilgård*, *Foldbjerglund*, *Birkelund* og *Bækkelund* er moderne Gård- og Ejendomsnavne, der har fået deres Betegnelse på Grund af Smedeskovens Tilstedeværelse. Gårdene *Præstdam*, *Damgården*, *Gammel Mosegård*, *Galten Søgård*, *Engvangsgård*, *Åsgården* har i deres Navne stedlige Naturforhold til Forudsætning. – *Nørregård*, *Vestergård*, *Østergård*, *Overgård*, *Højvang*, *Højbo*, *Solvang* og *Bakkely* har Beliggenhed som Årsag til deres Navne. – Af anden Oprindelse er Navnene *Baunesminde*, *Horsegård* og *Rampen*. Personnavne indgår i *Mariesminde* og *Petersminde*. Et Indtryk af Udviklingen i Sagnet får vi ved at erindre om, at Gårdantallet her i 1683 var 8. 1781: 14. 1815: 18 Gårde og 18 Huse⁴²). 1905 var Sognets samlede Hartkorn: 112 Td. 29 Gårde med 84 og 122 Huse med 28

Td. Hartkorn samt 10 jordløse Huse. 1921 boede Sognets 910 Indbyggere i 228 Gårde og Huse. Deraf var i Galten By 127 Gårde og Huse med 473 Indbyggere. 1930 var Sognets Indbyggertal 1030. 1945 var Folkemængden her 1005, Husstandenes Antal 306. 1950: 1063 Indbyggere og 319 Husstande.

NOTER

¹⁾ Therkel Mathiasen: Oldtidsminderne paa Aarhuseggen (Jyllands-posten 13. Juli 1948). ²⁾ Kristian Hald i Østjyds Hjemstavn 1945, 79. ³⁾ Henrik Pedersen: De danske Landbrug (1928), 224. ⁴⁾ Hul i Papiret. ⁵⁾ Delagtige i. ⁶⁾ Afmærkede med Skelsten. ⁷⁾ Fr. C. Muncheberg (1723—1813), Byfoged i Skanderborg og Birkefoged i det Skanderborgske Rytterdistrikt 1756—1801. ⁸⁾ Bevarelse. ⁹⁾ Uvildige, upartiske. ¹⁰⁾ bestemt. ¹¹⁾ Lundgård ligger i Skovby Sogn Øst for Galten Sogn. ¹²⁾ Seigneur, Herre. ¹³⁾ Storning (Store Ring), Sogn Syd for Galten. ¹⁴⁾ Skørring, Sogn Nord for Galten. ¹⁵⁾ Niels Møllerup, Regimentsskriver fra 1732, boede på Skanderborg Ladegård. ¹⁶⁾ bevidner. ¹⁷⁾ Jørgen Fogh, Byskriver, Skanderborg. ¹⁸⁾ Farre, Tovstrup, Rode, Sjelle, Skibby, Stjær, Låsby er Landsbyer i Galtenegnen. ¹⁹⁾ Holt betyder: lille Skov. ²⁰⁾ Flint og Kul under Skelsten var Bevis på, at her var ret Skel (jfr. August F. Schmidt: Hegn og Markfred, 1953, 24). ²¹⁾ omtrentlig. ²²⁾ Dato som ovenfor. ²³⁾ afskediget. ²⁴⁾ Dette Navn anføres også i Markbogen 1683. ²⁵⁾ Strube betyder i Stednavne et smalt, indeklemmt Jordstykke. ²⁶⁾ Dette særegne Navn betyder vist noget i Retning af et Stykke Land til Græsning. Måske Endelsen kan være: *Loft* og hentyde til, at man her i Skoven hentede Rafter til Lofter. ²⁷⁾ De 8 Mænd var Stokkemænd, Tinghørere, der skulde bevidne, hvad der fandt Sted på Tinget. Navnet hidrører fra, at Stokkemændene tog Plads på Tingstokkene. ²⁸⁾ Personefternavnet Hemb er taget fra Landsbyen Hem Syd for Mossø. ²⁹⁾ Vrold og Forlev er Landsbyer ved Skanderborg. ³⁰⁾ Tingsvidnet om Galten Smedeskov er indskrevet på 12 sammenhæftede Folioblade, ialt 24 beskrevne Sider med gotiske Bogstaver. I det udgivne her er indsat moderne Tegnsætning samt Nutids store og små Bogstaver. Inkonsekvenser i Stavemåden er bibeholdt i Citater. Det gamle Dokument har været i Slægtseje i Galten siden 1763. Det beror nu hos Politibetjent *Poul Porse* (af gammel Galtenslægt fra Engvangsgård), Anker Jensens Vej 13¹, Åbyhøj. Hr. Porse har venligst lånt mig Tingsvidnet, ligesom han også på anden Måde har vist Sagen stor Interesse. ³¹⁾ 1769 var der i Galten Sogn 194 Indbyggere. ³²⁾ Indskriften er læst af Chr. Heilskov (Samlinger til jydsk Historie og Topografi 4 Rk. II, 1915, 186). ³³⁾ Se Historisk Aarbog for Aarhus Stift 1917, 137—38. Smsts. 1936, 164—71: Galten Skoles Historie. ³⁴⁾ Aarhus Amt. Topografisk historisk Haandbog IV, Framlev Herred (1949), 260—285. ³⁵⁾ Harald Nielsen: Udskiftningen i det skanderborgske Rytterdistrikt (Jyske Samlinger Ny Række, III, 1954, 29, 31, 33, 35, 50). ³⁶⁾ Viborg Amts Stednavne (1948), 224, Tollund. ³⁷⁾ Østjyds Hjemstavn 1956, 135. ³⁸⁾ Aarhus Stifts Aarbøger 1925, 141. ³⁹⁾ Evald Tang Kristensen: Danske Sagn III (1895), Nr. 1543. Aarhus Amtstidende 4. Novbr. 1933. ⁴⁰⁾ Kristian Hald i Østjyds Hjemstavn 1945, 80, 83, 84. Norddelen af Landsbyen *Høver* (i Storning Sogn) hører til Galten Sogn, se Østjyds Hjemstavn 1956, 134—39. ⁴¹⁾ Sagnene herom findes i Evald Tang Kri-

stensens Jysk Almueliv V (1893), Nr. 599—601. Der findes optegnet forskellige Sagn og Meddelelser om gammelt Folkeliv i Galten Sogn. Henvvisninger hertil ses i Evald Tang Kristensen: Danske Sagn VII (1901), S. 555. Jysk Almueliv, Tillægsbind VI (1902), S. 467. Om den store Landevej, anlagt 1850—56, der går gennem Galten Sogn fra Øst til Vest, har Jørg. J. Jørgensen skrevet i Østjydsk Hjemstavn 1942. Om Klank Forsamlingshus og Klank Højskole har Jørgensen meddelt Oplysninger i Østjydsk Hjemstavn 1945. Om Klank Højskoles Historie se også Jens Nielsens Erindringsbog: Fra en Grotid (1942) samt Værker om de danske Folkehøjskoler. Traps Danmark, 4. Udgave, VII (1926), 216—17. ⁴²⁾ Aarhus Stifts Aarbøger 1936, 168.